
ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

УДК 339.9

DOI: <https://doi.org/10.32851/2708-0366/2021.5.4>

Дерманська Л.В.

кандидат економічних наук, доцент,

Чортківський навчально-науковий інститут підприємництва і бізнесу

Західноукраїнського національного університету

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6741-0771>

Dermanska Liudmyla

Chortkiv Educational and Scientific Institute of Entrepreneurship and Business

West Ukrainian National University

ПРІОРИТЕТНІСТЬ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ІМПОРТУ

PRIORITY OF FOREIGN ECONOMIC ACTIVITY OF UKRAINE IN THE CONTEXT OF IMPORTS

У статті розглянуто пріоритетність зовнішньоекономічної діяльності України в напрямі імпорту. Здійснений аналіз дає змогу виявити основні тенденції, що відбуваються на світових ринках, визначити ступінь інтегрованості держави у світове господарство, ефективність експортно-імпоротної політики держави. Особливу увагу приділено аналітиці основних показників, що характеризують динаміку зовнішньоекономічної діяльності в контексті імпорту, а саме: обсяги експорту/імпорту товарів та послуг в Україні; кількість учасників зовнішньоекономічної діяльності, що займалися імпортом товарів; обсяги експорту та імпорту основних видів продукції; основні торговельні партнери України щодо імпорту товарів. Розкрито проблеми, чинники, які впливають на наявні тенденції зовнішньоекономічної діяльності в контексті імпорту за останні декілька років, та сформовано нові виклики для забезпечення конкурентоспроможності України на ринку міжнародної торгівлі.

Ключові слова: зовнішньоекономічна діяльність, імпорт, експорт, конкурентоспроможність, міжнародна торгівля.

В статье рассмотрена приоритетность внешнеэкономической деятельности Украины в направлении импорта. Проведенный анализ позволяет выявить основные тенденции, происходящие на мировых рынках, определить степень интегрированности страны в мировое хозяйство, эффективность экспортно-импортной политики государства. Особое внимание уделено аналитике основных показателей, характеризующих динамику внешнеэкономической деятельности в контексте импорта, а именно: объемы экспорта/импорта товаров и услуг в Украине; количество участников внешнеэкономической деятельности, занимавшихся импортом товаров; объемы экспорта и импорта основных видов продукции; основные торговые партнеры Украины по импорту товаров. Раскрыты проблемы, факторы, которые влияют на имеющиеся тенденции внешнеэкономической деятельности в контексте импорта за последние несколько лет, и сформированы новые вызовы для обеспечения конкурентоспособности Украины на рынке международной торговли.

Ключевые слова: внешнеэкономическая деятельность, импорт, экспорт, конкурентоспособность, международная торговля.

The current stage is characterized for Ukraine by unstable processes in international trade, complication and strengthening of the dynamics of trade processes, strengthening the requirements of international organizations to ensure free access of foreign goods to domestic markets and lowering national trade barriers. Therefore, the study of the priorities of foreign economic activity and in particular the import of goods and services, taking into account modern integration requirements is relevant at the present stage. The purpose of the article is to study the peculiarities of Ukraine's foreign economic activity in the context of the development of international economic relations and to determine the main results of import operations in Ukraine. To achieve this goal, the article used general and special methods: induction, deduction, theoretical generalization, dialectical, statistical analysis, comparison, graphical. The performed analysis makes it possible to identify the main trends occurring in world markets, to determine the degree of integration of the state into the world economy, the effectiveness of export and import policy of the state. Particular attention is paid to the analysis of the main indicators that characterize the dynamics of foreign economic activity in the context of imports, namely: the volume of exports / imports of goods and services in Ukraine; the number of participants in foreign economic activity engaged in the import of goods; volumes of exports and imports of main types of products; Ukraine's main trading partners in importing goods. The analysis allows us to state that during the study period there are dominant volumes of imports, the value of export and import operations over the past few years is growing, but not sufficient. According to the results of the study, the problems and factors influencing the current trends of foreign economic activity in the context of imports over the past few years are revealed and new challenges are formed to ensure Ukraine's competitiveness in the international trade market. Further detail will form the main directions and prospects for future research.

Key words: *foreign economic activity, import, export, competitiveness, international trade.*

Постановка проблеми. Зовнішньоекономічна діяльність є важливою частиною будь-якого економічного процесу як на макро-, так і на мікрорівні. На макрорівні, тобто на рівні держави, зовнішньоекономічна діяльність є важливим складником, який допомагає піднятися до рівня економічно розвинених держав. Так, для України розроблення ефективної програми з розвитку та вдосконалення зовнішньоекономічної діяльності допоможе посилити свою позицію на зовнішніх ринках.

А отримання такої переваги для держави дає можливість ефективніше використовувати наявні ресурси, активізувати розвиток виробничої діяльності, підвищити економічний потенціал. Для посилення економічних позицій на рівні держави необхідно вдосконалити її державне регулювання.

Сучасний етап характеризується для України нестабільними процесами у міжнародній торгівлі, ускладненням та посиленням динаміки торговельних процесів, посиленням вимог міжнародних організацій щодо забезпечення вільного доступу іноземних товарів на внутрішні ринки та зниження національних торговельних бар'єрів. Тому дослідження пріоритетів зовнішньоекономічної діяльності, зокрема імпорту товарів та послуг, з урахуванням сучасних інтеграційних вимог є актуальним на сучасному етапі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Суттєвий внесок у дослідження проблемних аспектів та перспектив розвитку зовнішньоекономічної діяльності зробили О. Амоша, А. Мазаракі, В. Будкін, А. Дем'яненко, А. Яковлев, В. Новицький, В. Бойко, С. Дем'яненко, А. Кандиба, А. Осадчук, В. Щербак, В. Онищенко та ін. Проте зауважимо, що недостатньо дослідженим залишається питання стосовно пріоритетних напрямів зовнішньоекономічної діяльності в контексті імпортозалежності економіки України.

Формулювання цілей статті. Метою статті є дослідження особливостей зовнішньоекономічної діяльності України в умовах розвитку міжнародних економічних відносин та визначення основних результатів імпортних операцій в Україні.

Виклад основного матеріалу. Серед поширених форм здійснення зовнішньоекономічної діяльності велике значення для промислових підприємств має саме зовнішня

торгівля, яка є основою збільшення обсягів виробництва, поліпшення ефективності використання ресурсів та забезпечує стабільне функціонування окремого підприємства – суб'єкта зовнішньоекономічної діяльності.

Аналіз зовнішньоекономічної діяльності дає змогу виявити основні тенденції, що відбуваються на світових ринках, визначити ступінь інтегрованості держави у світове господарство, ефективність експортно-імпоротної політики держави, а також, що не менш важливо, виявити негативні тенденції зовнішньої торгівлі та наявні ризики і загрози економічній безпеці зовнішньоекономічної діяльності як держави у цілому, так і окремого суб'єкта господарювання. Останніми роками в Україні спостерігається зниження зовнішньоторговельної активності вітчизняних суб'єктів господарювання [4].

У цьому контексті варто звернути увагу на динаміку експорту та імпорту товарів і послуг в Україні протягом 2013 р. – 9 міс. 2020 р. (табл. 1).

Таблиця 1

Динаміка експорту/імпорту товарів та послуг в Україні, 2013 р. – 9 місяців 2020 р.

Рік	Експорт товарів та послуг, у тому числі (млн дол.)			Імпорт товарів та послуг, у тому числі (млн дол.)			Сальдо (млн дол.)		
	Товари	Послуги	Разом	Товари	Послуги	Разом	Товари	Послуги	Загальне
2013	63320,7	14233,2	77553,9	76986,8	7523,0	84509,8	-13666,1	6710,2	-6955,9
2014	53901,7	11520,8	65422,5	54428,7	6373,1	60801,8	-527	5147,7	4620,7
2015	38127,1	9736,6	47863,7	37516,4	5523,0	43039,4	610,7	4213,6	4824,3
2016	36361,7	9868,0	46229,7	39249,8	5326,5	44576,3	-2888,1	4541,5	1653,4
2017	43264,7	10714,3	53979	49607,2	5476,1	55083,3	-6342,5	5238,2	-1104,3
2018	47334,9	11637,9	58972,8	57187,6	6308,8	63496,4	-9852,6	5329,1	-4523,6
2019	50054,6	15237,5	65292,1	60800,2	6527,9	67328,1	-10745,6	8709,9	-2036
9 міс. 2020	35017,8	8149,9	43167,7	37962,1	3705,9	41668,0	-2944,3	4444,0	1499,7

Джерело: розроблено автором на основі [2]

Так, аналітико-фактологічні дані за період 2013 р. – 9 міс. 2020 р. говорять про нестабільні тенденції експорту товарів з України зокрема та в розрізі зовнішньоекономічного сальдо товарів та послуг у цілому. За відрізок часу з 2013 по 2019 р. експорт товарів з України переважав імпорт лише один раз, у 2015 р., на суму 610,7 млн дол. Сьогодні сукупний експорт товарів з України у 2019 р. з показником 50 054,6 млн дол. є нижчим за показник 2014 р. (53 901,7 млн дол.), дані аспекти вказують на слабкі позиції вітчизняних експортерів та певну некоординованість дій держави у відповідному секторі [2].

Що стосується сукупного імпорту, то починаючи з 2015 р. він зріс із 43 039,4 млн дол. до 67 328,1 млн дол. у 2019 р. Якщо брати в розрізі імпорту товарів та послуг, то криза 2014 р. позначилася негативно на показниках зовнішньоекономічної діяльності, а з 2015 р. спостерігається позитивна динаміка: збільшення імпорту товарів із 37 516,4 млн дол. до 60 800,2 млн дол. у 2019 р. та імпорту послуг – із 5 326,5 у 2016 р. до 6 527,9 млн дол. у 2019 р.

Якщо звернути увагу на кількість учасників зовнішньоекономічної діяльності, що займалися імпортом товарів, то видно, що в 2019 р. їх кількість зросла майже у два рази, що, своєю чергою, вплинуло на збільшення обсягів імпорту у відповідному році (рис. 1).

Для вивчення загальної та цілісної картини стану справ зовнішньоекономічної діяльності важливим та показовим, на нашу думку, є відображення зовнішньоекономічного вектора руху країни у площині аналізу динаміки експорту та імпорту основних видів продукції у 2019 р. (рис. 2).

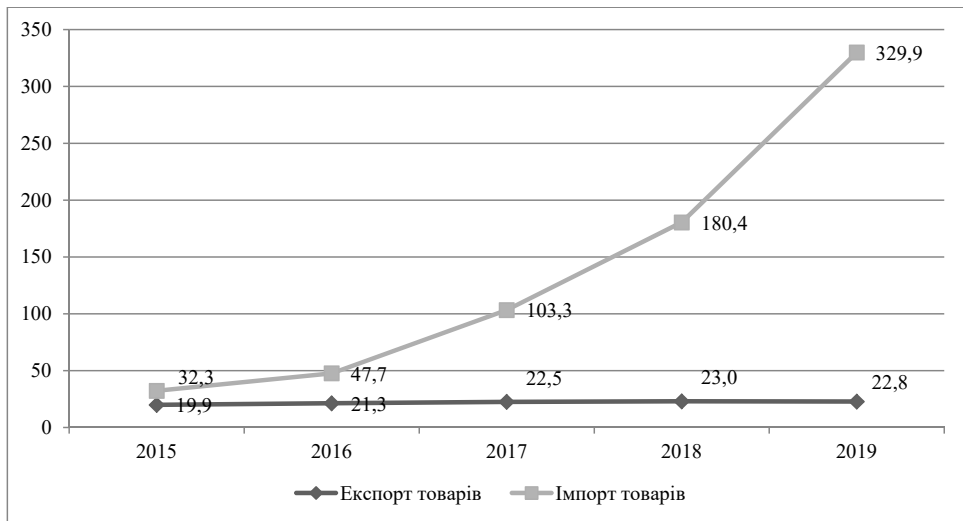

Рис. 1. Кількість учасників ЗЕД, що здійснюють зовнішню торгівлю товарами, тис. од.
Джерело: розроблено автором на основі [2]

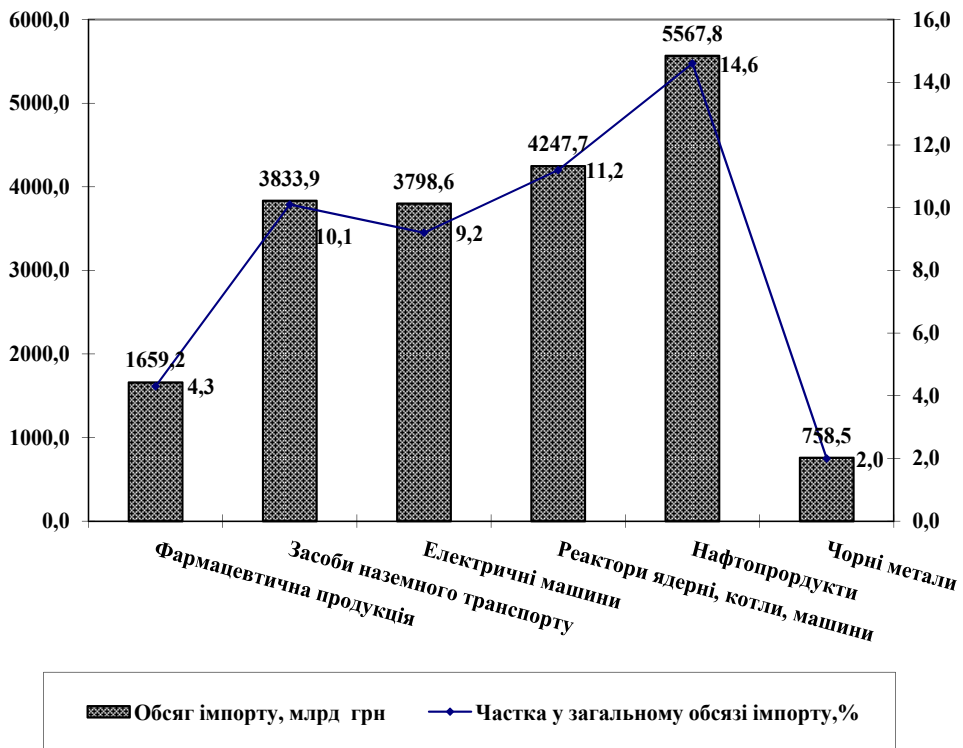

Рис. 2. Структура основних товарних груп українського імпорту в 2019 р.
Джерело: розроблено автором на основі [2]

Аналізуючи рис. 2, бачимо, що на першому місці серед груп імпорту товарів у 2019 р. займають нафтопродукти – 5 567,8 млрд грн, або 14,6% від сукупного імпорту; реактори ядерні, котли, машини – 4 247,7 млрд грн, або 11,2%; засоби наземного транспорту – 3 833,9 млрд грн, або 10,1%; фармацевтична продукція – 1 659,2 млрд грн, або 4,3%.

Отже, у структурі основних товарних груп українського імпорту переважає низка товарних груп: котли, машини, апарати і механічні пристрої, а також наземні транспортні засоби, які українська економіка може успішно запропонувати імпортні замінники.

Ще однією очевидною тенденцією останніх декількох років є зміна пріоритетів серед зовнішньоторговельних партнерів країни (табл. 2).

Таблиця 2

**Показники обсягу зовнішньої торгівлі товарами
з країнами основних інтеграційних об'єднань (млн дол. США)**

Країни	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Країни ЄС							
Експорт	16758,6	17002,9	13015,2	13496,3	17533,4	20157,0	20750,7
Імпорт	27046,5	21069,1	15330,2	17140,8	20799,4	23216,5	25012,2
Країни СНД							
Експорт	22077,3	14882,3	7806,1	6031,5	6916,4	7025,2	-
Імпорт	27941,6	17276,9	10485,5	8565,4	11477,9	13209,1	-

Джерело: розроблено автором на основі [2; 3]

Так, із 2016 р. Україні вдалося підвищити загальні показники зовнішньої торгівлі з країнами ЄС в напрямі експорту з 13 496,3 млрд дол. США до 20 750,7 млрд дол. США у 2019 р., щодо імпорту – із 17 140,8 млрд дол. США до 25 012,2 млрд дол. США у 2019 р. Щодо торговельних відносин із країнами СНД, то динаміка позитивна за винятком 2016 р.

Якщо проаналізувати експортні поставки України до окремих країн, а не інтеграційних об'єднань, то, звичайно, найбільшим споживачем вітчизняних товарів так і залишаються Російська Федерація – у 2018 р. – 3 652,6 млн дол., або 77,7% від сукупного експорту, у 2019 р. – 3 242,86 млн дол., або 6,4%, Польща – у 2018 р. – 3 257,2 млн дол., або 6,9%, у 2019 р. – 3 295,8 млн дол., або 6,6%, Туреччина – у 2018 р. – 2 352,3 млн дол., або 5,0%, у 2019 р. – 2 619,0 млн дол., або 5,2%, Китай – у 2018 р. – 2 200,1 млн дол., або 4,6%, у 2019 р. – 3 593,1 млн дол., або 7,2% (рис. 3).

Основними торговельними партнерами України щодо імпорту товарів у 2019 р. були 174 країни, основні з яких: Росія, Китай, Польща, Італія, Туреччина, Німеччина, Індія, Угорщина, Білорусь, США, Франція, Чехія, Швеція, Швейцарія, Австрія.

Проте, за даними Державної служби статистики України, у 2019 р. перше місце за сумою українського експорту серед країн займала Росія (рис. 3), яка донині залишається одним з основних наших торговельних партнерів, незважаючи на впровадження санкцій і ведення бойових дій на Донбасі [5].

Ще однією очевидною тенденцією останніх декількох років є зміна пріоритетів серед зовнішньоторговельних партнерів країни по імпорту за січень-вересень 2019 р. та 2020 р. (рис. 4, 5).

Імпорт України впродовж дев'яти місяців 2020 р. становив 37,9 млрд дол., що на 14,3% менше, ніж протягом дев'яти місяців 2019 р.

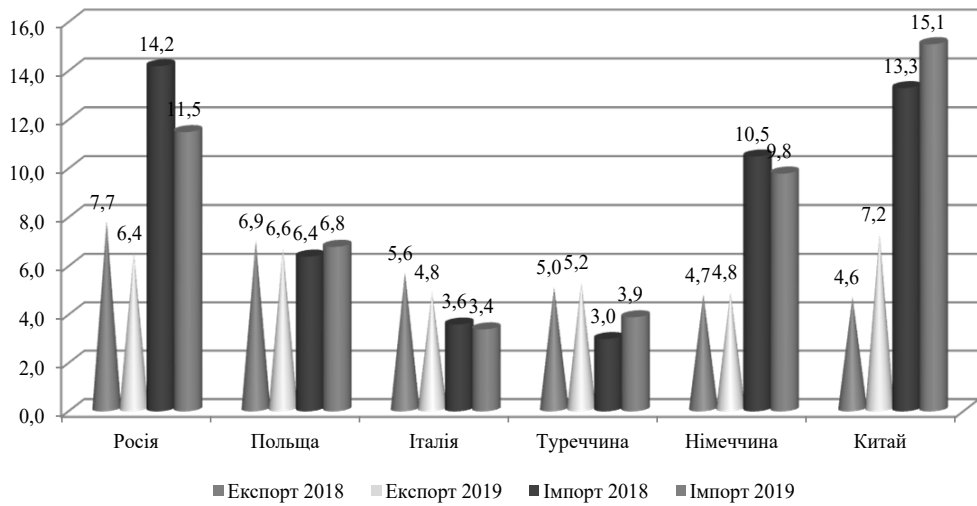

Рис. 3. Географічна структура експорту та імпорту товарами України у 2018–2019 рр., % [2; 3]

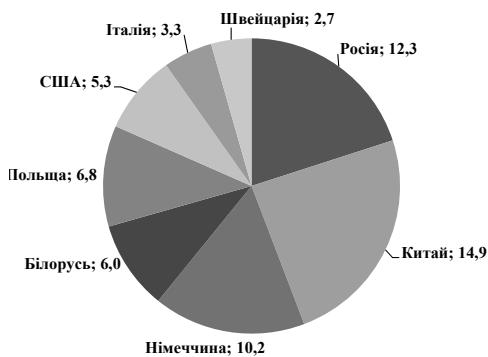

Рис. 4. Структура імпорту за січень-вересень 2019 р., %

Джерело: розроблено автором на основі [2]

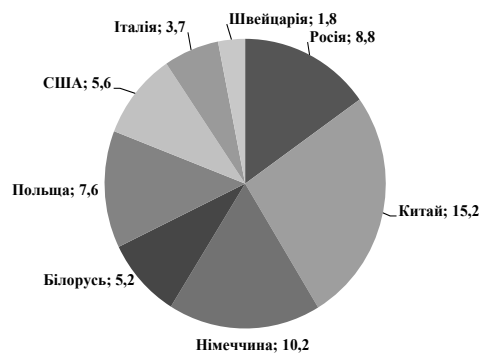

Рис. 5. Структура імпорту за січень-вересень 2020 р., %

Джерело: розроблено автором на основі [2]

Якщо взяти до уваги обсяги імпортих поставок за дев'ять місяців 2020 р., то у загальному імпорті України частка Китаю становила 15,2%, Німеччини – 10,2%, Польщі – 7,6%, США – 5,6%, Італії – 3,7%. Імпорт із Росії до України за вказаний період зменшився на 38,5% порівняно з аналогічним періодом 2019 р., а у частці імпорту втратила 3,5%.

Отже, наявні тенденції зовнішньої торгівлі за останні декілька років зумовлені такими чинниками, як: нестабільна політична та соціально-економічна ситуація в країні, недосконалість законодавчої бази у сфері торгівлі, слабка інноваційна та інвестиційна політика вітчизняних суб'єктів господарювання; імпортна залежність від поставок високотехнологічної продукції та енергоносіїв. Як результат, збільшення імпортих товарів на внутрішньому ринку, зменшення кількості вітчизняних і зменшення обсягів внутрішнього виробництва загалом, залежність українських експортерів від регуляторної політики країн-партнерів.

Аналіз динаміки та структури зовнішньої торгівлі показав, що за останні роки відбулися конкретні зміни в обсягах експортно-імпорتنих операцій та зміна самого вектора зовнішньої торгівлі. Проте відсутність появи нової експортної продукції практично за всі роки незалежності держави свідчить радше про «зацикленість» на традиційних поставках сировини на зовнішні ринки та відсутність інноваційного розвитку вітчизняного виробництва.

З одного боку, збільшення обсягів імпорту забезпечує надходження до бюджету, однак з іншого – насичення внутрішнього ринку імпортними товарами невисокої якості, зменшення платоспроможності населення скорочення національного виробництва, послаблення стану вітчизняних суб'єктів господарювання на внутрішньому та зовнішніх ринках.

Такі тенденції є свідченням незахищеності зовнішньоторговельної сфери країни від впливу різноманітних дестабілізуючих чинників як зовнішнього, так і внутрішнього середовища. Першочерговим завданням для подолання наявних протиріч у сфері зовнішньої торгівлі має стати впровадження дієвої та адекватної вимогам часу моделі зовнішньоекономічної діяльності, зокрема у сфері зовнішньої торгівлі, оскільки, як показують результати дослідження діяльності вітчизняних підприємств – суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності, діюча модель є застарілою та неефективною і не може забезпечити розвиток даної сфери.

Висновки. Аналіз сучасного стану зовнішньоекономічної діяльності в Україні дав змогу виявити такі тенденції, як: скорочення обсягів експортно-імпорتنих операцій за останні декілька років; незбалансованість та відсутність оновлення структури вітчизняного експорту; втрата стійких і звичних для вітчизняних суб'єктів господарювання торговельних партнерів; розширення ринків збуту української продукції тощо. Заходами щодо оптимізації розвитку імпорتنної діяльності в Україні мають, серед інших, стати: запровадження нетарифного регулювання імпорту з метою обмежити доступ на українські ринки конкуруючої продукції за демпінговими цінами; боротьба з тінювою імпортною діяльністю, а саме доцільним є: створення системи контролю якості імпортованої продукції; запровадження електронного декларування імпорту; застосування систем аналізу ринків та взаємодії з контролюючими органами країн-партнерів; максимальна уніфікація оподаткування імпорту, поступове скасування всіх імпорتنних пільг; удосконалення методології визначення митної вартості тощо.

Список використаних джерел:

1. Кулицький С. Зовнішня торгівля України: стан, проблеми й перспективи. *Україна: події, факти, коментарі*. 2018. № 10. С. 39–52.
2. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 01.02.2021).
3. Офіційний сайт Міністерства фінансів України. URL: <https://www.mof.gov.ua/uk> (дата звернення: 01.02.2021).
4. Пріоритети національного економічного розвитку в контексті глобалізації: виклики і монографія: у 2-х ч. Ч. 2 / за ред. В.М. Гесця, А.А. Мазаракі. Київ: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2008. 273 с.
5. Торгівля України з Росією знову зростає: в чому причини URL: <https://ukr.segodnya.ua/economics/pochemu-torgovlya-s-rossiey-snova-rastet-1204663.html> (дата звернення: 01.02.2021).

References:

1. Kulytskyi S. (2018) Zovnishnia torhivlia Ukrainy: stan, problemy u perspektyvy [Foreign trade of Ukraine: state, problems and prospects]. *Ukraina: podii, fakty, komentari*, no. 10, pp. 39–52.
2. Ofitsiinyi sait [Official site State Statistics Service of Ukraine]. Available at: <http://www.ukrstat.gov.ua> (accessed 01 February 2021).
3. Ofitsiinyi sait [Official site Ministry of Finance of Ukraine]. Available at: <https://www.mof.gov.ua/uk> (accessed 01 February 2021).

4. Heits V.M., Mazaraki A.A. (eds.) (2008) *Priorytety natsionalnoho ekonomichnoho rozvytku v konteksti hlobalizatsii nykh vyklykiv* [Priorities of national economic development in the context of globalization challenges]. Kyiv: Kyiv National University of Trade and Economics. (in Ukrainian)

5. The official site of Permanent Mission of Ukraine to the UN Office and other international organizations in Geneva (2019) "About WTO". Available at: <https://geneva.mfa.gov.ua/ua/ukraine-io/wto/about> (accessed 01 February 2021).
